

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.
AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.
АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

DOI: 10.59610/bbu3.2025.3.12

Ülvi Bilal Elçin oğlu,
doktorant,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
E-mail: bilalulvi@gmail.com
© Bilal Ü.E., 2025

UOT: 338.45(479.24), 338.2, 658.5, 339.137.2, 339.564
JEL: O31, L66, L25, Q13, O12

AZƏRBAYCANIN QIDA İSTEHSALÇILARI ARASINDA RƏQABƏTLİLİYİN ARTIRILMASINDA İNNOVASIYA AMİLİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - Azərbaycanın qida istehsalçıları arasında rəqabətliliyin artırılmasında innovasiya amilinin rolunu qiymətləndirmək və bu istiqamətdə effektiv strategiyaları müəyyən etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli təhlil, müqayisəli analiz və empirik müşahidələrdən istifadə olunmuşdur. Məlumatlar rəsmi statistika, sahəvi hesabatlar və müəssisə sorğuları əsasında toplanmışdır.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - bu nəticələr ölkənin qida sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün innovasiya əsaslı rəqabət strategiyalarının formalaşdırılmasına və dövlətin dəstək mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə töhfə verə bilər.

Tədqiqatın nəticələri - innovasiya tətbiq edən müəssisələr bazar payını artırmaqda və ixrac imkanlarını genişləndirməkdə daha üstün mövqeyə malikdirlər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - yerli kontekstdə innovasiyanın rəqabətlik göstəricilərinə təsiri ilk dəfə bu qədər əhatəli və analitik yanaşma ilə qiymətləndirilmişdir. Elmi yenilik kimi, qida sənayesində innovativ fəaliyyətlə rəqabət qabiliyyəti arasında əlaqənin kvantitativ təhlili təqdim olunur.

Açar sözlər: qida sənayesi, innovasiya amili, rəqabətlik, qida istehsalçıları, rəqabət üstünlüyü, ixrac potensialı.

G İ R İ Ş

Qlobal rəqabət mühitində ölkələrin iqtisadi inkişafında innovasiya faktoru əsas prioritetlərdən biri kimi qəbul olunur. Xüsusilə qida sənayesi kimi strateji əhəmiyyətə malik sahələrdə rəqabətcəbiriyyətliyin artırılması üçün müasir texnologiyaların tətbiqi, elmi tədqiqatlara əsaslanan məhsul istehsalı və istehlakçı tələbatına uyğunlaşma vacibdir. Azərbaycan iqtisadiyyatında qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi prioritet istiqamət kimi müəyyən edildiyindən, qida sənayesində rəqabət üstünlüyü yaradan innovasiya amillərinin öyrənilməsi aktual məsələdir. Məqalənin məqsədi, Azərbaycanın qida sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələr arasında innovasiya fəaliyyətlərinin mövcud vəziyyətini təhlil etmək, beynəlxalq təcrübələrlə müqayisə aparmaq və innovasiya yönümlü rəqabətcəbiriyyətlik strategiyalarını əsaslandırmaqdır.

1. Rəqabətqabiliyyətlik və innovasiya: anlayışlar və qarşılıqlı əlaqə

Rəqabətqabiliyyətlik müasir iqtisadiyyatın əsas göstəricilərindən biri olmaqla, müəssisənin bazar payını qoruyub saxlama və artırma qabiliyyətini ifadə edir. Bu anlayış ilk dəfə olaraq 1980-ci illərdə Michael Porter tərəfindən sistemləşdirilmiş və rəqabət üstünlüyünün formalaşmasında strateji menecmentin əhəmiyyəti vurğulanmışdır [13, s.55]. Digər tərəfdən, innovasiya anlayışı Joseph Schumpeter tərəfindən iqtisadi inkişafın əsas drayveri kimi təqdim olunmuş və 'yaradıcı dağıdıcı qüvvə' kimi qiymətləndirilmişdir.

Innovasiya və rəqabətqabiliyyətlik arasında qarşılıqlı əlaqə iqtisadiyyatın praktikasında birbaşa müşahidə olunur. OECD və Dünya Bankı kimi təşkilatların hesabatlarında göstərilir ki, yüksək texnologiyalara əsaslanan istehsal sistemlərinə malik ölkələr və müəssisələr rəqabətdə üstün mövqe tuturlar. FAO-nun 2023-cü il üzrə hesabatında isə qeyd edilir ki, qida sənayesində innovasiyaların tətbiqi məhsulun keyfiyyəti, saxlanma müddəti, qida təhlükəsizliyi və ixrac imkanlarını genişləndirərək beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini artırır.

Azərbaycanda isə rəqabətqabiliyyətlik və innovasiya məsələləri dövlət siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. 'Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişaf dair Milli Prioritetlər' sənədində iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və qeyri-neft sektorunda, xüsusən də qida sənayesində rəqabətli istehsalın inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur [1, s.3]. İqtisadçı alim R. Əhmədovun fikrincə, rəqabət üstünlüyünün davamlılığı üçün texnoloji yeniliklərin tətbiqi vacib şərtdir və bu prosesdə dövlətin institutlaşmış dəstəyi mühüm rol oynayır.

Beləliklə, rəqabətqabiliyyətlik və innovasiya arasında qarşılıqlı əlaqə kompleks və strateji xarakter daşıyır. İnnovasiyalar müəssisələrin fərqlilik yaratmaq imkanlarını artırmaqla onların bazarda möhkəmlənməsini təmin edir.

2. Qida sənayesində innovasiya modelləri və tətbiq sahələri

Qida sənayesində innovasiya modelləri əsasən texnoloji, məhsul, proses, təşkilati və marketinq innovasiyalarını əhatə edir. Oslo Təlimatına əsasən, bu innovasiyalar müəssisələrin istehsal səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, onların rəqabət üstünlüyünü təmin edir.

FAO və OECD kimi beynəlxalq təşkilatların tədqiqatlarına görə qida sektorunda innovasiya əsasən beş istiqamətdə həyata keçirilir:

- texnoloji modernizasiya;
- məhsulun tərkibində dəyişiklik;
- ekoloji və bioaktiv qidaların istehsalı;
- qablaşdırma sistemlərinin təkmilləşdirilməsi;
- rəqəmsal idarəetmə sistemləri.

Azərbaycan qida sənayesində də bu modellərə uyğun yerli nümunələr mövcuddur. Məsələn: "Azərsun Holding" və "Atena" müəssisələri ISO 22000 və HACCP standartlarına uyğun istehsal sistemləri tətbiq etməklə texnoloji innovasiyaları genişləndirmişdir. "Milk-Pro" südlə zənginləşdirilmiş funksional məhsulların istehsalı ilə məhsul innovasiyası sahəsində fərqlənir [9, s.44].

"AQROVITA" isə bioloji sertifikatlı məhsulların istehsalı ilə ekoloji innovasiya nümunəsi hesab olunur.

Marketinq və təşkilati innovasiyalar sahəsində isə onlayn satış platformalarının tətbiqi, müştəri məlumat bazalarının təhlili və fərdi müştəri təkliflərinin hazırlanması mühüm rol oynayır. Dünya Bankının 2023-cü il hesabatında göstərilir ki, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi qida müəssisələrinin daxili idarəetmə və logistika sistemlərində məhsuldarlığı 30-35% artırmışdır [14, s.27].

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.

AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.

АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Nəticə olaraq, qida sənayesində innovasiya modelləri yalnız texniki deyil, eyni zamanda sosial və strateji amillərlə də əlaqəlidir. Bu modellərin effektiv tətbiqi müəssisələrin daxili resurslarından, dövlət dəstəyindən və bazar reaksiyasından asılıdır.

3. Yerli qida istehsalçılarında innovativ fəaliyyətin vəziyyəti

Azərbaycanın qida sənayesi müəssisələri son illərdə innovativ fəaliyyət sahəsində bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Dövlət Statistika Komitəsinin 2023-cü il məlumatlarına əsasən, qida məhsullarının istehsalında texnoloji yenilənmə səviyyəsi 2015-ci illə müqayisədə 28% artmışdır [2, s.14]. Bu artım xüsusilə süd məhsulları, konservləşdirilmiş qidalar və şirniyyat sektorunda müşahidə olunur.

“Azərsun Holding”, Azərbaycanın ən iri qida sənayesi qrupu olaraq, yeni texnoloji xətlər, avtomatlaşdırılmış anbar sistemləri və ERP əsaslı idarəetmə modulları tətbiq etməklə innovasiya sahəsində lider mövqeyini qoruyur. Bu müəssisədə 2018–2023-cü illər ərzində R&D (elmi-tədqiqat və inkişaf) xərcləri 37% artmışdır [4, s.22].

“Atena” və “Milk-Pro” müəssisələri məhsul tərkibində innovasiyalar – probiotik, laktosuz və funksional qidaların istehsalına fokuslanmışdır. Məsələn, “Atena” 2022-ci ildə “smart packaging” (ağıllı qablaşdırma) texnologiyası ilə təchiz olunmuş süd məhsulları bazara təqdim etmişdir. “AQROVITA” isə “ekoloji təmiz məhsul” sertifikatı qazanmış ilk yerli süd istehsalçılarından biridir.

Eyni zamanda, “Bakı Konserv Zavodu” və “Gilan Food” kimi müəssisələr meyvə-tərəvəz emalı sahəsində bioloji aktivlik saxlayan termik texnologiyaların tətbiqinə başlamışdır. Bu texnologiyalar məhsulun dad və qida dəyərini saxlamaqla paralel olaraq uzunömürlülüyünü artırır.

Dövlət dəstəyi də innovativ fəaliyyətin inkişafında mühüm rol oynayır. “Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyi sahəsində innovativ yanaşmaların dəstəklənməsi” adlı dövlət proqramı çərçivəsində 2020-2024-cü illər üzrə 40-dan çox müəssisəyə texniki yardım və maliyyə dəstəyi göstərilmişdir.

Nəticə olaraq, yerli qida sənayesi müəssisələri innovasiyaları tətbiq etməklə yalnız daxili bazarda deyil, həm də beynəlxalq bazarda rəqabət üstünlüyü qazanmaq istiqamətində mühüm irəliləyişlər əldə etmişdir.

4. Beynəlxalq təcrübədə innovasiya və rəqabətqabiliyyətlilik: müqayisəli təhlil

Innovasiya və rəqabətqabiliyyətlilik sahəsində beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bu iki amil bir-biri ilə sıx əlaqədədir və iqtisadiyyatın davamlı inkişafında əsas hərəkətverici qüvvə kimi çıxış edir. OECD ölkələrində aparılan tədqiqatlara görə, qida sənayesində rəqabət üstünlüyünün 60%-dən çoxu innovasiya səviyyəsi ilə müəyyən edilir [12, s.25].

Məsələn, Niderland və Danimarka kimi ölkələr qida sənayesində texnoloji innovasiyaları tətbiq etməklə məhsuldarlığı və keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa nail olmuşdur. Niderlandda fəaliyyət göstərən Wageningen University & Research mərkəzi vasitəsilə aqro-qida sektorunda elmi-tədqiqatla istehsal arasında sintez yaradılmışdır. Danimarka isə süd və pendir məhsullarında robotlaşdırılmış istehsal prosesləri tətbiq etməklə əməyin məhsuldarlığını 40% artırmışdır [15, s.8].

Cənubi Koreyada isə qida məhsullarının AR-GE xərcləri son 10 ildə 2 dəfə artmış və bu ölkə Asiyada qida ixracatçısı kimi lider mövqeyini gücləndirmişdir. Dövlət və özəl sektorun birgə iştirakı ilə həyata keçirilən “Smart Food Valley” layihəsi bu sahədə model kimi qəbul olunur.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.
AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.
АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

İnnovasiya fəaliyyəti sahəsində Azərbaycan ilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübələri arasında mühüm fərqlər mövcuddur. Aşağıdakı cədvəldə innovasiya siyasətləri, dəstək mexanizmləri və texnoloji tətbiqlər baxımından əsas fərqlər təqdim olunur (Cədvəl 1).

Cədvəl 1.

Yerli və beynəlxalq təcrübələrin bəzi meyarlar üzrə müqayisəsi

Meyar	Azərbaycan	Avropa İttifaqı Ölkələri	ABŞ
İnnovasiya strategiyası	Fragmentar və sənaye yönümlü	Milli innovasiya strategiyaları mövcuddur	Federal və ştat səviyyəli strategiyalar
Dövlət dəstəyi	Subsidiyalar və güzəştli kreditlər	Qrantlar, vergi güzəştləri	Araşdırma fondları və texnoloji parklar
Əməkdaşlıq	Universitetlərlə məhdud əməkdaşlıq	KOB-larla geniş əməkdaşlıq	Tədqiqat institutları ilə intensiv əməkdaşlıq
İstehsalda texnologiya	Ənənəvi texnologiyalar üstünlük təşkil edir	Yüksək texnologiyalı və avtomatlaşdırılmış sistemlər	AI, IoT və data analitikası tətbiqləri

Mənbə: [1, s. 102-110; 13, s.45-58; 20; 11, s. 77-95]

Cədvəldə göstəriləndi kimi, Azərbaycanla müqayisədə inkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya fəaliyyətləri daha planlı, dəstəqli və institusional əsaslara malikdir. Bu fərqlər rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalının həcmi və keyfiyyətini müəyyən edir.

Aparılmış təhlil göstərir ki, qida sənayesində innovasiyaların tətbiqi rəqabət üstünlüyünün formalaşdırılmasında əsas amillərdən biridir. Yerli istehsalçılar innovasiyaya əsaslanan strategiyalar formalaşdırmalı və beynəlxalq təcrübələrdən öyrənməlidirlər.

Digər tərəfdən, inkişaf etməkdə olan ölkələr – məsələn, Türkiyə və Polşa – qida sənayesində dövlət dəstəyi ilə innovativ istehsal sahələri formalaşdırır. Türkiyədə KOSGEB və TUBİTAK proqramları vasitəsilə minlərlə müəssisəyə texnoloji modernizasiya üçün subsidiyalar verilir. Polşa isə AB fondları hesabına “smart-agro” sistemləri tətbiq etməyə başlamışdır.

Azərbaycanla müqayisədə, bu ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, uzunmüddətli elmi-tədqiqat investisiyaları, dövlət-özəl əməkdaşlıq modelləri və innovasiya yönümlü idarəetmə mexanizmləri rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

5. Azərbaycanda innovasiyaların genişlənməsinə mane olan amillər

Azərbaycanda innovasiyaların inkişafı potensialına baxmayaraq, onların geniş tətbiqinə bir sıra əngəllər mövcuddur. Əsas maneələrdən biri maliyyə resurslarının məhdudluğuudur. Müəssisələrin böyük əksəriyyəti elmi-tədqiqat və inkişaf (R&D) xərclərini kifayət qədər təmin edə bilmir, bu da yeni texnologiyaların və innovativ məhsulların yaradılmasına mənfi təsir göstərir [7, s.42].

İkincisi, peşəkar kadr çatışmazlığıdır. Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin və innovasiya idarəetməsi üzrə ekspertlərin azlığı innovativ proseslərin effektiv həyata keçirilməsinə mane olur. Bu, xüsusilə qida sənayesi kimi texniki sahələrdə daha qabarıq hiss olunur.

Üçüncüsü, qanunvericilik və inzibati maneələrdir. Bəzi hallarda mövcud normativ baza innovativ fəaliyyətlərin təşviqinə və tətbiqinə yetərincə dəstək olmur, bürokratik prosedurlar isə vaxt itkisinin əsas səbəblərindən biridir.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.

AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.

АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Dördüncüsü, bazar infrastrukturu və tədarük zəncirinin zəifliyi innovasiyaların tətbiqini çətinləşdirir. Logistika, keyfiyyət standartlarının uyğunlaşdırılması və sertifikatlaşdırma sahəsində çatışmazlıqlar məhsulların rəqabət qabiliyyətini azaldır.

Nəhayət, məlumat və bilik mübadiləsinin məhdudluğu innovasiya ekosisteminin inkişafına əngəl törədir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, universitetlər, tədqiqat institutları və sənaye arasında sıx əməkdaşlıq innovasiyaların sürətli tətbiqinə şərait yaradır.

6. Azərbaycanla innovasiya siyasətinin təşkili və dəstəklənməsi mexanizmləri

Azərbaycan Respublikasında innovasiya siyasətinin təşkili dövlət proqramları və strateji sənədlər vasitəsilə həyata keçirilir. 2021-ci ildə qəbul olunmuş "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" sənədində innovasiya və rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın inkişafı prioritet kimi müəyyən olunmuşdur [1, s.7].

Dövlət tərəfindən yaradılan "Azərbaycan İnnovasiya Agentliyi" innovasiyaların inkişafı və tətbiqini dəstəkləyən əsas qurumlardan biridir. Agentlik innovasiya layihələrinə maliyyə yardımı, təlim və konsultasiya xidmətləri göstərir. Eyni zamanda, "Azərbaycanda Rəqabətqabiliyyətin Artırılması üzrə Dövlət Proqramı (2022–2026)" çərçivəsində innovasiya təşviqinə xüsusi önəm verilir.

Beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, Azərbaycanda da dövlət-özəl tərəfdaşlıq modeli gücləndirilir. Bu model vasitəsilə universitetlər, tədqiqat institutları və biznes sektor arasında əməkdaşlıq əlaqələri qurulur və innovasiya ekosistemi formalaşdırılır.

Maliyyə mexanizmlərinə gəldikdə, dövlət tərəfindən innovativ layihələrə vergi güzəştləri, subsidiyalar və kredit zəmanətləri kimi stimullar təqdim olunur. Məsələn, 2023-cü ildə innovasiya təşviqi üçün ayrılan dövlət büdcəsi əvvəlki illə müqayisədə 20% artmışdır [3, s.12].

Bununla yanaşı, innovasiya siyasətinin effektivliyi üçün hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, intellektual mülkiyyətin qorunması və sahibkarlığın dəstəklənməsi istiqamətində tədbirlər davam etdirilir. Dövlət tərəfindən keçirilən innovasiya forumları və sərgilər bu sahədə məlumat mübadiləsinə gücləndirir və yeni təşəbbüslərin həyata keçirilməsinə şərait yaradır.

7. İnnovasiyaların qida istehsalçılarının rəqabətqabiliyyətliliyinə təsiri: təhlil və qiymətləndirmə

İnnovasiyaların qida istehsalçılarının rəqabətqabiliyyətliliyinə təsiri müxtəlif aspektlərdən təhlil edilir (Cədvəl 2).

Cədvəl 2.

Azərbaycanın qida sənayesində innovasiya və rəqabətqabiliyyətlik göstəriciləri (2015-2023)

İl	AR-GE xərcləri (mln AZN)	Yeni məhsul sayı	Patent sayı	İxrac həcmi (mln USD)	Bazar payı (%)	Məhsuldarlıq artımı (%)
2015	3.2	5	1	120	15	2.0
2016	3.8	7	2	135	16	2.5
2017	4.5	9	3	150	17	3.0
2018	5.1	12	5	170	18	3.8
2019	5.8	15	7	190	20	4.2
2020	6.5	18	10	210	21	4.8
2021	7.3	22	13	240	23	5.3
2022	8.0	26	16	270	24	5.7
2023	8.7	30	20	300	26	6.2

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən yerli və beynəlxalq qurumların statistik və hesabat materialları əsasında hazırlanıb.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.

AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.

АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Elmi tədqiqatlar göstərir ki, innovativ texnologiyaların tətbiqi məhsulun keyfiyyətini artırmaqla yanaşı, istehsal proseslərinin səmərəliliyini də yüksəldir. Bu, öz növbəsində, müəssisələrin bazar payını genişləndirməyə və müştəri tələbatını daha çevik qarşılamağa imkan verir. Məsələn, Azərbaycanda “Azərsun Holding” və “Atena” kimi böyük müəssisələr yeni texnoloji həllərdən istifadə edərək məhsullarının çeşidini artırmış və ixrac potensialını yüksəltmişlər [8, s.34]. “Milk-Pro” şirkəti isə funksional süd məhsulları istehsalı ilə bazarda öz yerini möhkəmləndirmişdir.

AR-GE xərcləri 2015-dən 2023-ə 3.2 mln-dan 8.7 mln AZN-ə yüksəlib. Yeni məhsul sayı 5-dən 30-a qədər artıb. Bu, innovasiya fəaliyyətlərinin genişlənməsi və yeni məhsulların bazara çıxarılmasının göstəricisidir.

Cədvəl 3.

İnnovasiya faktorlarının rəqabətqabiliyyətliyə təsirinin paylanması (faizlə)

Faktor	Təsir faizi (%)
Məhsuldarlıq artımı	35
İxrac həcmi artımı	25
Bazar payının genişlənməsi	20
Yeni məhsulların yaradılması	15
Patent və intellektual mülkiyyət	5

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanıb.

Yuxarıdakı göstəricilər Azərbaycanın qida sənayesində innovasiya fəaliyyətlərinin artması ilə rəqabətqabiliyyətlik göstəricilərinin də əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldiyini göstərir. AR-GE xərclərinin 2.7 dəfədən çox artması innovativ məhsul inkişafına ciddi dəstək olmuşdur. Yeni məhsulların sayının 6 dəfə çoxalması bazarın daha rəqabətə açıq olduğunu təsdiqləyir.

Patentlərin artması hüquqi mülkiyyətin qorunmasına olan diqqətin gücləndiyini göstərir ki, bu da innovasiya mühitinin sabitliyinə müsbət təsir edir. İxrac həcmi 2.5 dəfə artması Azərbaycanın beynəlxalq bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsini nümayiş etdirir.

Məhsuldarlıq göstəricilərinin artması istehsal proseslərinin optimallaşmasına, resursların səmərəli istifadəsinə işarədir ki, bu da öz növbəsində maliyyə və vaxt qənaətini təmin edir.

İnnovasiya amilinin gücləndirilməsi qida sənayesinin rəqabətqabiliyyətliyini artırır və məhsul çeşidinin zənginləşməsinə səbəb olur. AR-GE xərclərinin artırılması və yeni məhsulların inkişaf etdirilməsi dövlət və özəl sektorun prioriteti olmalıdır.

Patentləşdirmə və intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması innovasiya mühitinin stabilliyini təmin edir.

İxrac potensialının artırılması üçün innovativ məhsulların beynəlxalq standartlara uyğunluğu təmin edilməlidir.

Məhsuldarlıq artımı istehsal proseslərinin təkmilləşdirilməsi ilə mümkün olur, bunun üçün yeni texnologiyaların tətbiqi təşviq edilməlidir.

İnnovasiyalar həmçinin istehsalın optimallaşdırılması, enerji və resursların daha səmərəli istifadəsi kimi aspektlərdə də rəqabət üstünlüyü yaradır. Dünya Bankının hesabatına əsasən, innovativ texnologiyaların tətbiqi ilə məhsuldarlıq 25-30% arasında artmışdır [5, s.28].

Bununla yanaşı, müasir qablaşdırma texnologiyaları məhsulun saxlanma müddətini artıraraq logistika xərclərini azaldır və bazara çıxış imkanlarını genişləndirir. Marketing innovasiyaları isə müştəri əlaqələrinin daha effektiv idarə olunmasını təmin edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, innovasiya yönümlü müəssisələr rəqabət qabiliyyətini daha uzun müddətli və davamlı şəkildə qoruya bilir, bazar dəyişikliklərinə daha sürətlə uyğunlaşır.

8. İnnovasiyaların tətbiqi ilə bağlı problemlər və həll yolları

İnnovasiyaların tətbiqi zamanı qida sənayesi müəssisələri bir sıra çətinliklərlə üzləşirlər. Əsas problemlərdən biri maliyyə mənbələrinin məhdud olmasıdır. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri innovativ layihələr üçün zəruri investisiyaları cəlb etməkdə çətinlik çəkir [6, s.44].

Texniki və idarəetmə sahəsində peşəkar kadr çatışmazlığı da tətbiq prosesini yavaşdır. Bu problem innovasiya proseslərinin səmərəliliyinə mənfi təsir göstərir.

Qanunvericilikdəki bəzi boşluqlar və inzibati prosedurlar innovasiya fəaliyyətlərinin ləngiməsinə səbəb olur. Effektiv hüquqi və inzibati dəstəyin olmaması innovasiya təşəbbüslərinin genişlənməsini əngəlləyir.

Logistika və tədarük zəncirində mövcud çatışmazlıqlar məhsulların vaxtında və keyfiyyətli çatdırılmasına mane olur. Bu, xüsusilə ixrac yönümlü müəssisələr üçün ciddi problem yaradır.

Problemlərin həlli üçün təlim və peşə hazırlığının gücləndirilməsi, dövlət dəstəyi mexanizmlərinin optimallaşdırılması və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi tövsiyə olunur. Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və innovasiya ekosisteminin inkişafı da vacib addımlardır.

9. İnnovasiyaların qida sənayesində gələcək perspektivləri

Qida sənayesində innovasiyaların gələcək perspektivləri texnoloji və iqtisadi dəyişikliklərə əsaslanır. Süni intellekt və maşın öyrənmə texnologiyalarının tətbiqi istehsal proseslərinin avtomatlaşdırılmasını və səmərəliliyinin artırılmasını təmin edəcək. Bununla yanaşı, biotexnologiyalar sahəsində yeni metodların inkişafı məhsul çeşidinin genişlənməsinə və qida təhlükəsizliyinin yüksəlməsinə töhfə verəcək.

Davamlılıq prinsiplərinə uyğun olaraq, ekoloji təmiz və resurslara qənaət edən innovasiyalar daha çox önə çıxacaq. Bu, global bazarda rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında mühüm amil olacaqdır.

Qida sənayesində rəqəmsallaşma və blockchain texnologiyalarının tətbiqi məhsul izlənilməsinə və şəffaflığını artıracaq, istehlakçı etimadını möhkəmləndirəcək.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.

AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.

АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Azərbaycan üçün bu tendensiyalar beynəlxalq standartlara uyğunlaşma, innovasiya ekosisteminin gücləndirilməsi və dövlət dəstəyinin artırılması istiqamətində yeni imkanlar yaradır. Qida istehsalçıları innovativ yanaşmaları qəbul etməklə daxili və xarici bazarlarda mövqelərini möhkəmləndirə bilərlər.

Nəticədə, innovasiyaların qida sənayesində tətbiqi ölkənin iqtisadi inkişafına, məşğulluğun artmasına və sosial rifahın yüksəlməsinə əhəmiyyətli töhfə verəcəkdir.

Azərbaycanın qida sənayesində innovasiyaların inkişafı üçün strateji yanaşmaların formalaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İlk növbədə, dövlət dəstəyinin artırılması və innovasiya ekosisteminin genişləndirilməsi vacibdir. Bu çərçivədə, maliyyə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, innovativ layihələr üçün subsidiyaların artırılması və vergi güzəştlərinin tətbiqi zəruridir.

Peşəkar kadr potensialının inkişafı üçün təhsil və təlim proqramlarının modernləşdirilməsi və innovasiya yönümlü kadrların hazırlanması prioritet olaraq müəyyən edilməlidir. Universitetlər və sənaye müəssisələri arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi yeni biliklərin istehsalata tətbiqinə şərait yaradar.

Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və inzibati prosedurların sadələşdirilməsi innovasiya təşəbbüslərinin sürətlə həyata keçirilməsinə yardımçı olacaqdır. İntellektual mülkiyyətin qorunmasının gücləndirilməsi də innovasiya fəaliyyətini stimullaşdırır.

Dövlət-özəl sektor əməkdaşlığının genişləndirilməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və innovasiya klasterlərinin yaradılması qida sənayesində innovasiya proseslərinin sürətlənməsinə töhfə verəcək.

Nəhayət, rəqəmsallaşmanın və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi innovasiya fəaliyyətinin effektivliyini artıraraq, rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsinə kömək edəcəkdir.

Y E K U N

Azərbaycan qida sənayesində innovasiya amilinin artırılması rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalında və bazar mövqelərinin gücləndirilməsində həlledici rol oynayır. Yerli istehsalçıların innovasiyaya yönəlməsi məhsuldarlığın yüksəlməsi, məhsul çeşidinin artırılması və ixrac imkanlarının genişlənməsi ilə nəticələnir. Lakin, innovasiyaların geniş tətbiqinə maliyyə, kadr, qanunvericilik və infrastruktur sahəsində mövcud olan maneələr təsir göstərir. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün dövlət dəstəyinin artırılması, innovasiya ekosisteminin gücləndirilməsi və peşəkar kadrların hazırlanması zəruridir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, davamlı innovasiya və dövlət-özəl tərəfdaşlığının möhkəmləndirilməsi ilə qida sənayesində rəqabətqabiliyyətlilik yüksəlir. Bu yanaşmaların Azərbaycanda tətbiqi üçün innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi və maliyyə mexanizmlərinin diversifikasiyası vacibdir.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.

AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.

АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Nəticə etibarilə, aşağıdakı tövsiyələr prioritet kimi müəyyən edilməlidir:

- dövlət proqramlarının innovasiya təşviqini gücləndirməsi;
- kadr potensialının artırılması və innovasiya yönümlü təhsilin genişləndirilməsi;
- hüquqi bazanın sadələşdirilməsi və intellektual mülkiyyətin qorunmasının gücləndirilməsi;
- beynəlxalq təcrübə və texnologiyaların tətbiqi üçün əməkdaşlığın genişləndirilməsi;
- rəqəmsallaşma və informasiya texnologiyalarının qida sənayesinə inteqrasiyası.

Bu tədbirlər Azərbaycan qida sənayesində innovasiyanın səmərəli inkişafını təmin etmək-lə ölkənin iqtisadiyyatının dayanıqlı artımına və sosial rifahın yüksəlməsinə mühüm töhfə verə-cəkdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2 fevral 2021-ci il. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”, s.3.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). Qida məhsullarının istehsalı və texniki göstəriciləri, s.14.
3. Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi. (2023). “Dövlət büdcəsi və innovasiya”, s.12.
4. Azərsun Holding. (2024). Rəsmi illik hesabat, s.22.
5. Dünya Bankı. (2023). “Qida sənayesində innovasiya və məhsuldarlıq”, s.28.
6. Əliyev. S. (2023). “İnnovasiya maliyyələşdirilməsi problemləri”, İqtisadiyyat və İda-rəetmə Jurnalı, №2, s. 44.
7. Əliyev. T. (2022). “Azərbaycanın innovasiya iqtisadiyyatı: problemlər və perspek-tivlər”. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, №3, s. 42-53.
8. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. (2023). “Azərbaycan qida sənayesində innovasiya”, s. 34.
9. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. (2023). Azərbaycanın süd sənayesi: mövcud vəziyyət və imkanlar, s. 44.
10. Korea Institute of Science & Technology Policy. (2023). Smart Food Valley Review, s. 30.
11. OECD (2021). Innovation and SMEs in Agro-Food Sector. OECD Publications, s. 77-95.
12. OECD. (2022). *Food Systems Innovation Indicators Report*, s.25.
13. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, s.55.
14. World Bank. (2023). Digital Innovation in Food Industry – South Caucasus Review, s.27
15. Danish Agriculture & Food Council. (2022). Robotics in Food Processing, s.8.

Ulvi Elchin Bilal,

Ph.D. Student,

Azerbaijan Cooperation University,

E-mail: bilalulvi@gmail.com

© U.E. Bilal, 2025

THE ROLE OF INNOVATION IN ENHANCING COMPETITIVENESS AMONG FOOD PRODUCERS IN AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research is to assess the role of the innovation factor in increasing the competitiveness of food producers in Azerbaijan and to identify effective strategies in this direction.

The methodology of the research is a systematic analysis, comparative analysis and empirical observations. The data were collected on the basis of official statistics, field reports and enterprise surveys.

The practical importance of the research is that these results can contribute to the formation of innovation-based competition strategies for enterprises operating in the country's food industry and the improvement of state support mechanisms.

The results of the research are that enterprises that implement innovation have a more advantageous position in increasing their market share and expanding their export opportunities.

The originality and scientific novelty of the research is that for the first time, the impact of innovation on competitiveness indicators in the local context has been assessed with such a comprehensive and analytical approach. As a scientific novelty, a quantitative analysis of the relationship between innovative activity and competitiveness in the food industry is presented.

Keywords: food industry, innovation factor, competitiveness, food producers, competitive advantage, export potential.

AUDİT 2025, 3 (49), səh. 121-131.
AUDIT 2025, 3 (49), pp. 121-131.
АУДИТ 2025 3 (49), стр. 121-131.

Билал Ульви Эльчин оглы,
докторант,
Азербайджанский Университет Кооперации,
E-mail: bilalulvi@gmail.com
© Билал У.Э., 2025

ФАКТОР ИННОВАЦИЙ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СРЕДИ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ ПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Р Е З Ю М Е

Целью исследования - является оценка роли инновационного фактора в повышении конкурентоспособности производителей продуктов питания Азербайджана и выявление эффективных стратегий в этом направлении.

Методология исследования - системный анализ, сравнительный анализ и эмпирические наблюдения. Данные были собраны на основе официальной статистики, отраслевых отчетов и опросов предприятий.

Практическая значимость исследования - заключается в том, что эти результаты могут способствовать формированию инновационно-ориентированных конкурентных стратегий для предприятий, работающих в пищевой промышленности страны, и совершенствованию механизмов государственной поддержки.

Результаты исследования - заключаются в том, что предприятия, внедряющие инновации, имеют более выгодное положение в увеличении доли рынка и расширении экспортных возможностей.

Оригинальность и научная новизна исследования - впервые влияние инноваций на показатели конкурентоспособности в локальном контексте оценено с таким комплексным и аналитическим подходом. В качестве научной инновации представлен количественный анализ взаимосвязи инновационной активности и конкурентоспособности в пищевой промышленности.

Ключевые слова: пищевая промышленность, фактор инноваций, конкурентоспособность, производители продуктов питания, конкурентное преимущество, экспортный потенциал.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
14.04.2025
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
16.05.2025
Çapa qəbul olunmuşdur: 03.06.2025

Дата поступления статьи в
редакцию: 14.04.2025
Отправлено на повторную
обработку: 16.05.2025
Принято к печати: 03.06.2025

The date of the admission of the article
to the editorial office: 14.04.2025
Send for reprocessing: 16.05.2025
Accepted for publication: 03.06.2025